

Akademie věd
České republiky

Teze disertace
k získání vědeckého titulu "doktor věd"
ve skupině věd: **Historické vědy**

Leopold Bauer. Heretik moderní architektury

Komise pro obhajoby doktorských disertací v oboru: **Dějiny a teorie umění**

Jméno uchazeče: **Prof. PhDr. et PaedDr. Jindřich Vybíral, CSc.**

Pracoviště uchazeče: **Vysoká škola uměleckoprůmyslová**

Místo a datum: **Praha, 18. 1. 2019**

Leopold Bauer je kontroverzní, současně však mimořádně výraznou osobností střeoevropské architektury 20. století. Patřil k prvním žákům Otto Wagnera po jeho nástupu na vídeňskou Akademii v roce 1894 a jeho počáteční tvorba představovala jeden z nejryzejších projevů vídeňské rané moderny. V době, kdy většina jeho současníků propadla dekorativní eleganci Art Nouveau, navrhoval Bauer jednoduché geometrické formy, v nichž výzdobě připadalo jen podružné místo. „*Největším uměním je zřít se v pravý čas všech dekorativních prostředků*“, prohlašoval architekt v komentáři k návrhu na „dům milovníka umění“, který se v mezinárodní soutěži roku 1902 prosadil společně s pracemi Mackay Hugh Baillie Scotta a Charlese Rennie Mackintoshe. V téže době jeho nábytek, koberce a sklo sklízely uznání na mezinárodních výstavách. Mladý umělec byl rovněž významným členem Vídeňské secese, aranžoval její výstavy a roku 1902 redigoval její časopis *Ver Sacrum*. Jeho nejstarší architektonická realizace, vila Karla Reissiga v Brně (1901-1902), byla označována jako první moderní dům v rakouské monarchii. Své místo mezi protagonisty vídeňské umělecké scény si ale Bauer nevydobył jen návrhy a realizacemi na poli architektury a designu, nýbrž také teoretickou reflexí architektonické tvorby. Jeho spis *Verschiedene Skizzen, Entwürfe und Studien* z roku 1899 vnímali současníci jako nejvýznamnější teoretický impuls vzešlý z Wagnerovy školy.

Později však Bauer přehodnotil svá avantgardní východiska a přešel na pozice nového historismu. Podstatou jeho hereze bylo odmítnutí racionalismu a snaha vrátit vážnost umělecké představivosti, která měla moderní architekturu

chránit před tyraníí funkce a konstrukce. Svého učitele Otto Wagnera podrobil ostré kritice a jako kompromisní kandidát se stal na několik let jeho nástupcem na profesorském stolci (1913-1919). Během působení na Akademii Bauer vytvořil svůj největší projekt, určený pro budovu Rakousko-uherské banky ve Vídni. Tímto dílem, jež bylo uskutečněno jen z menší části, navázal na tradici monumentálních staveb éry Ringstrasse. Zároveň se však i nadále věnoval široké škále ryze soudobých architektonických úloh, jako byly obchodní domy, dopravní a průmyslové stavby nebo řešení urbanistických otázek. Jeho meziválečná tvorba se hlásila k principům moderní architektury, při tom se však nevzdávala ani figurativních kvalit, založených na historické asociaci.

Studie o Leopoldu Bauerovi je koncipována podél dvou narativních linií, z nichž první, estetická, sleduje architektovo hledání moderního výrazu, kdežto druhá, sociální, je věnována jeho účinkování v uměleckém poli. Soustředěná pozornost, která je zde věnována stylu, koresponduje s významem, jež sám Bauer přikládal otázkám formy: V jejich řešení a nikoliv v uspokojování praktických potřeb spatřoval esenci architektonické tvořivosti. Ústřední problém výkladu pak představuje vztah historismu a modernismu v Bauerově projektování a architektonickém myšlení. Skutečnost, že tento poměr bude nekonfliktní, naznačuje už Bauerův zmíněný teoretický spis opírající se o Darwinovu teorii vývoje. V jeho textu se nenaplnila naivní očekávání, předpokládající nutné propojení racionální vědecké analýzy a strukturního realismu. Místo očekávaného radikálního rozchodu s tradicí Bauer ze svých abstraktních spekulací vyvodil obranu stylového eklekticismu, zakotveného v historii. Později došel k závěru, že soudobá architektura musí být kompromisem dvou rozhodujících faktorů – nových životních podmínek a

zdeděného stavebního způsobu, jehož kontinuitu zdůvodňoval zákonitostmi psychologie vnímání. Moderní architektura podle něj měla plně využívat síly průmyslové společnosti a uspokojovat současné sociální požadavky, současně však měla být zakotvena v organické tradici umění i společnosti. Syntéza umělecké tradice a technologických inovací se stala základem Bauerova evolučního, nikoliv revolučního pojetí modernity.

V opozici vůči wagnerovskému realismu odmítal Bauer přeceňování funkcionálních a materiálních faktorů, ale stejně rozhodně se stavěl proti arbitrarnosti čistě dekorativního projevu, diktovaného globální módou. Legitimní prostředky k vytvoření nového poetického jazyka architektury pro něj přitom představovaly historická recepce stejně jako svobodná umělecká imaginace, ve wagnerovském smyslu „idealizující“ utilitární aspekty. Poměr historických a moderních uměleckých impulsů se v jeho díle lišil podle povahy úkolu. Zatímco obytným domům a užitkovým stavbám dával abstraktní výraz a novou strukturální i funkcionální symboliku, v monumentálních úlohách se neobešel bez historických odkazů. Vyhýbal se však imitaci konkrétních stylových forem a upřednostňoval volné evokace historických předloh. Rozmanité estetické strategie Bauer používal jako formální jazyky vázané na různé sociální sféry umělecké spotřeby: Podobně jako to požadovala rétorická tradice v předmoderní době, volil různé styly jako výrazy hodnotního stupně či různé druhy „expresivního charakteru“. Důraz na srozumitelnou symbolickou formu při tom spojoval se vstřícným postojem vůči sentimentům zákazníka. Strategie historické recepce se v jeho tvorbě proměňovaly, ale spojení tradiční symboliky a technické utopie představovalo její konstantu od školních prací až k posledním dílům.

Bauerův rozchod s nejradikálnější frakcí modernistické ortodoxie ovšem nebyl jen výsledkem odtažitých spekulací, ale zjevně měl své příčiny i ve sféře sociální praxe. Jako architekt nevytvářel Bauer „čisté“ umělecké hodnoty, nýbrž provozoval svou profesi jako formu ekonomického podnikání, byl proto závislý na nárocích trhu a musel se podřídít „ekonomické“ logice vládoucí v uměleckém poli. V poměrně konzervativním Rakousku to znamenalo orientovat se na klientelu reprezentující politickou a hospodářskou moc a dělat ústupky měšťanské poptávce. Jeho umírněné modernistické přesvědčení takový kompromis připouštělo a Bauer díky němu získával materiální profit i symbolický kapitál v kulturním poli. Protože se však přitom dostal do ostrého střetu s Otto Wagnerem, v němž šlo jak o mocenské pozice, tak o monopol na uměleckou legitimitu, dočkal se vedle světských poct i exkomunikace z modernistického tábora. Z pohledu měšťanského publika však paradoxně byla jeho tvorba stále ještě málo konformní. Bauer byl virtuózem společenské diplomacie, v ojedinělých konfliktech s klienty však dokázal energicky hájit modernistické pozice. I „definiční boj“ s konkurenty vedl stále ještě uvnitř subpole umělecké avantgardy, i když v něm ztělesňoval její konformnější frakci. Z těchto pozorování lze proto vyvodit závěr, že se v jeho případě nejednalo o opuštění modernistických pozic, nýbrž o kritiku modernity. Architekt je v předkládané knize představen nikoliv jako představitel „*antimoderní moderny*“, nýbrž jako heretický popírač toho, co on sám považoval za omezující ortodoxii.

Bauerovo dílo však není demonstrováno jen jako naplňování abstraktního programu či forma podnikání. Úspěch, jehož architekt dosáhl, byl podložen všestrannou kompetencí a uměleckým mistrovstvím. Zasluhou předchozích

bádání o „jiné moderně“ již nemusíme dokazovat, zda tato tvorba je či není anachronismem – produkcí bez pevného zakotvení v lineárním čase a jakoby zasazenou do nepatřičného historického kontextu. Dějepis architektury se již vzdal vývojového modelu stylových dějin, jež vytvořili „kanoničtí“ historikové a jež předpokládal existenci monolitické moderní architektury podrobené hegemonii „nových pionýrů“. Také v dějinách této disciplíny se prosadil koncept stylového pluralismu, který v roce 1970 postuloval Josef Adolf Schmoll, gen. Eisenwerth: V téže době působily vedle sebe, spolu a proti sobě různé proudy, směry a skupinové programy, jež všechny měly právo na existenci. Dějiny umění už nelze psát jako sled inovací. Novější odborná literatura dokonce zpochybňuje možnost vzniku absolutně nových děl.

„Umělecká tvorba ex nihilo snad vůbec neexistuje, protože výraz bez jakýchkoliv vazeb k minulosti by byl nesrozumitelný,“ tvrdí Alexander Nagel a Christopher Wood (2010). Citace, imitatio předchozích modelů, je podle těchto autorů nikoliv odchylkou, nýbrž běžným uměleckým postupem. Vedle principu autorské performance, kdy umělec podává jedinečný výkon za jedinečných historických podmínek, se totiž v dějinách umění uplatňuje princip substituce, kdy dílo vzniká jako odkaz na autoritu v minulosti vzniklého typu. *„Veškeré dějiny staveb a malby jsou dějinami znovupoužití,“* konstatují Nagel a Wood. Obliba apropriativních metod v současném vizuálním umění jim očividně dává zapravdu. Také ovšem již není nutné „anachronismy“ představovat jako anticipaci příštího vývoje a tak legitimizovat jejich přijetí dějinami. Jakkoliv Bauerův eklekticismus a jeho humanistická kritika modernismu nabízejí řadu zajímavých paralel vůči „konsekrovaným“ výkonům postmoderny, takové

retrospektivní konfrontace interpretaci ani klasifikaci jeho díla nijak neprohlubují.

Podobná ubezpečení a výpady vůči dějinám stylu nebo „kanonickým“ historikům architektury znějí v uměleckohistorických textech roku 2014 už jako klišé. Autor je však přesvědčen, že toto teoretické uvědomění ještě zdaleka nezakořenilo v praxi historického psaní. Analýzy fenoménu „nesoučasnosti“ v dějinách umění sice pokročily k velké subtilnosti a komplexitě, metodické nástroje, terminologie a kategorie popisu či klasifikace, které máme k dispozici k uchopení a výkladu nekanonizovaných pozic a přístupů, však z větší části stále přebíráme od svých modernistických předchůdců. Kritéria, jimiž měříme uměleckou hodnotu, stále představují „*vynalézavost, originalita, umělecká ekonomie a sugestivita*“ (Jacob Rosenberg, 1967), jež v polovině minulého století sloužily k historizování avantgardy. Mnohem více než sloupová průčelí jim odpovídá abstraktní bílá a skleněná architektura avantgardy. Geometrická redukce má stále ještě více sympatizantů než alternativní komplexita a rozpornost. Značná část uměleckohistorické produkce stále opakuje a upevňuje interpretační vzorec, podle něhož překonávání historismu a akademismu představují „hybné síly vývoje“ moderního umění. Uměnověda sice v obecné rovině akceptuje pluralistický obraz, tvrzení o rovnocennosti „tradičních“ a „progresivních“ pozic je však pro většinu odborníků stěží přijatelné. James Elkins není sám, kdo se domnívá, že tak zásadní přehodnocení dějin moderního umění vůbec možné, protože bez hierarchizace a vyloučení provinčního, opožděného nebo dokonce simultánního (tj. „jiného“) studium moderního umění přichází o své klíčové koncepty a přestává být koherentním polem bádání.

Práci na Bauerově monografii provázely pochyby o možnostech biografické metody. Zejména při bádání v architektově obsáhlé pozůstalosti si autor nepřestával klást otázku, budou-li získané poznatky mít dostatečnou vědeckou relevanci a umožní-li historiku umění dotknout se principiálních problémů oboru. Postupně však bylo čím dál jasnější, že je možné spojit životopis s pohledem „strukturních dějin“ a že život a dílo nebudou v knize fungovat jako nespojitě linie, nýbrž že mezi nimi lze nalézt produktivní spojení, které autora uchrání před úskalím soustředění na ryze estetické problémy proměny stylu i před neplodnými spekulacemi na poli individuální psychologie.

Bauer v tomto historickém vyprávění není jen umělcem, ale plní i mnohé další role. Při navrhování a provádění staveb funguje zároveň jako ekonom a organizátor a v neposlední řadě je zdatným režisérem vlastní kariéry. Okolnosti jako původ, rodinné zázemí, majetkové poměry, víra, životní zážitky, navázaná přátelství i osobní vlastnosti nejsou pro výklad architektova díla ani zdaleka bez významu. Nepochopují se do něj prvoplánovým způsobem na základě jednoduchých kauzalit, ale podmiňují formování habitů. V Bauerově případě zkoumání těchto předpokladů bylo nezbytné pro vysvětlení jeho heretického popření modernistické ortodoxie a k odůvodnění kompromisů s konzervativním klientem – tato volba byla z velké části výsledkem ryze osobních pohnutek. Byla to ovšem architektonická praxe, která formovala jeho životní dráhu, nikoliv naopak. Práce stála na prvním místě před rodinou, přáteli i osobními zálibami. Individuální psychologie se promítla do jeho díla poněkud jiným způsobem, než by předpokládali zastánci romantické představy umělce: Resentimenty, jež budily Bauerovy osobní vlastnosti, zejména přepjatá ctižádost a nezdravé

sebevědomí, zabarvily soudy současníků o jeho tvorbě a tyto předpojaté úsudky do značné míry dodnes kontaminují její historickou recepci.

Individuální faktory se v biografii propojují se sociálními zcela nevyhnutně, takže umělec ani nemůže být jejím jediným protagonistou. V úloze spoluhráčů vstupují do historického vyprávění Bauerovi učitelé, kolegové z branže, kritici a zástupci různých institucí. Dynamiku jejich vztahů a v nich obsaženou situační logiku se životopisná studie snaží zachytit. Zůstaneme-li v terénu sociálních dějin umění, které jsou běžně považovány za nejvíce nepřátelské životopisnému žánru, poskytuje nám Bauerova biografie obsáhlý materiál ke studiu sociálního chování moderního umělce – ukazuje mechanismy konkurenčního boje v uměleckém poli, dopady politických intervencí či naopak vývoj pole kulturní produkce k autonomii, ale také konflikt dvou paradigmatických pojetí autorské subjektivity, založených na divergentních vztazích k požadavkům klienta. Zkoumání Bauerova případu ovšem dává příležitost i k syntetickým závěrům. Jeho dílo například umožňuje vhled do formování středoevropské rané moderny jako kolektivního stylu a východisko k obecnějším úvahám nabízí i jeho konverze k novému historismu. Co vypadalo z individuální perspektivy jako ryze osobní hereze, se v širších souvislostech jeví jako participace na řešení jednoho z ústředních problémů moderní kultury.

Struktura knihy spojuje hledisko chronologické s typologickým.

Z hlediska užitých metod vyžadovala tato studie kombinaci různých, často zcela tradičních přístupů, odpovídajících široké škále vyvstávajících problémů. Vedle psychologického a sociologického profilu autora bylo nutno pomocí stylových analýz postihnout jevovou formu staveb, v konceptuální rovině osvětlit jejich významy a postihnout proměny umělcova programu, jakož i prozkoumat vztah

mezi jeho záměry a skutečností projektů. V neposlední řadě se autor pokusil uchopit diskursivní, historicky proměnlivé vnímání Bauerových děl. Jakkoliv bude biografie umělce jistě i v budoucnu spojována s tradičním modelem dějepisu umění, nabízí bázi pro takovou metodickou otevřenost, ne-li přímo anarchismus, jež se tomuto výměru mocně vzpírá. Historické vyprávění o Bauerově životě a díle není výtvořem pozitivistické historiografie a nenabízí izotropické vědění a vysvětlení všech událostí na architektově tvůrčí dráze, nýbrž se snaží její dynamiku postihnout v klíčových momentech. Akcenty jsou položeny na nejvýznamnější realizace, výjimečné projekty, nejzávažnější texty a rozhodující události. Výběr a spojování těchto „faktů“ nemohou být jiné než do značné míry osobní, odpovídající představě o umělci, jež zde má být vytvořena. Jako kritérium výběru – s ohledem na problematiku „jiné moderny“ možná paradoxně – sloužila míra originality a invence. Autor je přesvědčen, že i jako hlasatel návratu k tradicím působil Bauer coby „činitel změn“ a že jeho heretické popření moderního racionalismu bylo v daném okamžiku odvážnější než konformita s wagnerovskou ortodoxií.

Seznam publikací, které jsou podkladem disertace:

Architektura Leopolda Bauera v Opavě, *Časopis Slezského muzea*, B-XXXI, 1982, s. 61–74 a 151–162.

Architekti vídeňské moderny na průmyslové škole v Brně, *Umění a řemesla* 1988, č. 2, s. 6–7.

Leopold Bauer (katalog výstavy Okresního muzea v Bruntále), Krnov 1989. Hledání kontinuity a řádu v díle Leopolda Bauera, *Umění XXXVII*, 1989, s. 438-453.

- Leopold Bauer předchůdcem postmoderny?, *Umění a řemesla* 1990, č. 2, s. 11–12.
- Leopold Bauer, in: *Allgemeines Künstlerlexikon*, Bd. 7, Leipzig 1993, s. 552–553.
- Mladá léta Leopolda Bauera, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, F-34-36, 1990-1992, s. 133-147.
- Krnovský Rothsfeller, *Umění* XLI, 1993, s. 405–413.
- Jiná moderna Leopolda Bauera, *Umění* XLVI, 1998, s. 230–240.
- Häuser für Kunstfreunde. Das Frühwerk von Leopold Bauer. *Umění* XLIX, 2001, s. 501-519.
- Mladí mistři. Architekti ze školy Otto Wagnera na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002.
- Leopold Bauer: Apostate of Wagner's School, *Centropa* VI, 2006, č. 1, s. 43-51.
- The Industrial Architecture of Leopold Bauer, *Centropa* VII, 2007, č. 3, s. 266–277.
- Die Lehr- und Wanderjahre Leopold Bauers, *Ars* XL, 2007, s. 31–52.
- Jednoduchý nábytek Leopolda Bauera, *Umění* LV, 2007, s. 226–236.
- Evolutionstheorie im Dienste der antretenden Moderne. Das frühe architektonische Denken Leopold Bauers, *Zeitschrift für Kunstgeschichte* LXXI, 2008, s. 543–558.
- The Vienna School of Art History and (Viennese) Modern Architecture, *Journal of Art Historiography* I, 2009, č. 1, 1-JV/1, 17 s.
- Letzte Renaissance in Wien. Projekte von Leopold Bauer für die Österreichisch-Ungarische Bank, *Ars* XLII, 2009, s. 217–237.

Durch die Gunst der „Alten“ – wider Willen der „Modernen“. Dokumente zur Berufung Otto Wagners an die Akademie der bildenden Künste in Wien, *Umění* LVIII, 2010, s. 464–471.

Modernität und Behaglichkeit. Der Wohnraum Leopold Bauers in den zwanziger Jahren des 20. Jahrhunderts, *Umění* LIX, 2011, s. 40-56.

„Baron Spaun ist ja nicht der erste Beste“. Die Arbeit Leopold Bauers für den Inhaber der Firma Johann Lötz Witwe, *Umění* LIX, 2011, s. 396–404.

Briefwechsel Max von Spauns und Leopold Bauer, *Umění* LIX, 2011, s. 405–414.

Reissigova vila v Brně a reforma rodinného domu po roce 1900, Brno 2011.

Bauer versus Plečnik. Sakrální architektura v pojetí dvou žáků Otto Wagnera, in: *Josip Plečnik a česká sakrální architektura první poloviny 20. století*, Praha 2012, s. 18–19.

Der Abbau der Großstadt. Leopold Bauers urbanistische Entwürfe und Metropolvisionen, *Opuscula Historiae Artium* LXI, 2012, s. 12–35.

Historisches Sentiment oder moderner Pragmatismus? Leopold Bauer als Baudenkmalsarchitekt, *Umění* LX, 2012, s. 450-469.

Der Fall Bauer“. Der Streit um die Nachfolge in der Schule Otto Wagners, *Zeitschrift für Kunstgeschichte* LXXVI, 2013, s. 217-242.

Biografická metoda po „smrti autora“, in: Marie Platovská - Tat'ána Petrasová (eds.), *Tvary Formy Ideje. Sborník k životnímu jubileu profesora Rostislava Šváchy*, Praha 2013, s. 234-251.

Biographical method after „the Dead of the Author“, *Art Communication and Popculture*, II, 2016, č. 2, s. 21-36.

Seznam použité literatury (výběr):

- Anderson, Stanford, *Peter Behrens and a New Architecture for the Twentieth Century*, Cambridge, Mass.–London 2000.
- Aurenhammer, Hans H., Max Dvořák und die moderne Architektur: Bemerkungen zum Vortrag „Die letzte Renaissance“ (1912), in: *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* L, 1997, s. 23–39.
- Bakoš, Ján, O monografii, in: *Periféria a symbolický skok*, Bratislava 2000, s. 98–106.
- Bakoš, Ján, *Štyri trasy metodológie dejin umenia*, Bratislava 2000.
- Bakoš, Ján, *Intelektuál & Pamiatka*, Bratislava 2004.
- Benjamin, Walter, *Gesammelte Schriften*, Bd. V, Frankfurt a. M. 1989.
- Benjamin, Walter, *Passagen. Schriften zur französischen Literatur*, ed. Gérard Raulet, Frankfurt a. M. 2007.
- Betsky, Aron, *Building Sex. Men, Women, Architecture, and the Construction of Sexuality*, New York 1995.
- Bloch, Ernst, *Erbschaft dieser Zeit*, Frankfurt a. M. 1962.
- Bollenbeck, Georg, *Eine Geschichte der Kulturkritik. Von J. J. Rousseau bis G. Anders*, München 2007.
- Borrmann, Norbert, *Paul Schultze-Naumburg, 1869–1949*, Essen 1989.
- Borsi, Franco – Godoli, Ezio, *Wiener Bauten der Jahrhundertwende*, Stuttgart 1985.
- Borsi, Franco, *Die monumentale Ordnung. Architektur in Europa 1929–1939*, Stuttgart 1987.
- Bořutová, Dana, *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*, Bratislava 2009.

- Bourdieu, Pierre, *Pravidla umění. Vznik a struktura literárního pole* (překlad Petr Kyloušek a Petr Dytr), Brno 2009.
- Breuer, Gerda (ed.), *Arts and Crafts. Vom Morris bis Mackintosh – Reformbewegung zwischen Kunstgewerbe und Sozialutopie*, kat. výstavy, Darmstadt 1994.
- Breuer, Gerda (ed.), *Haus eines Kunstfreundes. Mackay Hugh Baillie Scott, Charles Rennie Mackintosh, Leopold Bauer*, Stuttgart 2002.
- Brückler, Theodor, *Thronfolger Franz Ferdinand als Denkmalpfleger. Die Kunstakten der Militärkanzlei im österreichischen Staatsarchiv (Kriegsarchiv)*, Wien–Köln–Weimar 2009.
- Budensieg, Tilman – Rogge, Henning (eds.), *Industriekultur. Peter Behrens und die AEG, 1907–1914*, Milano 1978.
- Burke, Seán, *The Death and Return of the Author. Criticism and Subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*, Edinburgh 1998.
- Collins, Peter, *Concrete. The Vision of a New Architecture*, London 1959.
- Cramer, Phebe, *Protecting the Self – Defense Mechanisms in Action*, New York 2006.
- Crouch, Christopher, *Modernism in Art, Design and Architecture*, London 1999.
- Dal Co, Francesco, *Figures of Architecture and Thought. German Architecture Culture, 1880–1920*, New York 1990.
- Drexler, Arthur, *The Architecture of the Ecole des Beaux-Arts*, kat. výstavy, The Museum of Modern Art, New York 1975.
- Eaton, Ruth, *Die ideale Stadt. Von der Antike bis zur Gegenwart*, Berlin 2001.
- Egbert, Donald Drew, *The Beaux-Arts Tradition in French Architecture*, Princeton 1980.

- Fellows, Richard, *Edwardian Architecture. Styl and Technology*, London 1995.
- Fernández, María Ocón, *Ornament und Moderne. Theoriebildung und Ornamentdebatte im deutschen Architekturdiskurs (1850-1939)*, Berlin 2003.
- Feuerstein, Günther, *Wien, heute und gestern. Architektur, Stadtbild, Umraum*. München 1974.
- Flierl, Bruno, *Hundert Jahre Hochhäuser, Hochhaus und die Stadt im 20. Jahrhundert*, Berlin 2000.
- Forty, Adrian, *Objects of Desire. Design and Society 1750–1980*, London 1986.
- Forty, Adrian, *Words and Buildings. A Vocabulary of Modern Architecture*, London 2000.
- Frampton, Kenneth, *Moderní architektura. Kritické dějiny* (přel. Pavel Halík a Petr Kratochvíl), Praha 2004.
- Frodl, Walter, *Idee und Verwirklichung. Das Werden der staatlichen Denkmalpflege in Österreich*, Wien–Köln–Graz 1988.
- Garnier, Tony, *Die ideale Industriestadt. Eine städtebauliche Studie*, Tübingen 1989.
- Gelernter, Mark, *Sources of Architectural Form. A Critical History of Western Design Theory*, Manchester–New York 1995.
- Gombrich, Ernst Hans, *Symbolic Images. Studies in the art of the Renaissance*, London 1972.
- Gombrich, Ernst Hans, *The Sense of Order. A Study in the Psychology of Decorative Art*, Oxford 1980.
- Gombrich, Ernst Hans, *Topics of Our Time. Twentieth-century Issues in Learning and in Art*, London 1991.

- Graf, Otto Antonia, *Otto Wagner. Das Werk des Architekten*, Bd. 1-2, Wien–Köln–Graz 1985.
- Haiko, Peter, Otto Wagners Interieurs: Vom Glanz der französischen Könige zu Ostentation der „modernen Zweckmässigkeit“, in: *Otto Wagner, Möbel und Innenräume*, Salzburg–Wien 1984, s. 11–64.
- Haiko, Peter, *Otto Wagner und das Kaiser Franz Josef-Stadtmuseum. Das Scheitern der Moderne in Wien*, Tübingen [1988].
- Haiko, Peter, Semper und Hasenauer. Kosmopolitische Neorenaissance versus österreichischer Neobarock, in: Cornelia Wenzel (ed.), *Stilstreit und Einheitskunstwerk*, Dresden 1998, s. 199–212.
- Haiko, Peter – Kassal-Mikula, Renata (eds.), *Das ungebaute Wien. Projekte für die Metropole 1800–2000*, Wien 1999.
- Hamann, Richard – Hermand, Jost, *Stilkunst um 1900*, Berlin 1967.
- Hanson, Julienne – Hillier, Bill, *Decoding Homes and Houses*, Cambridge 1998.
- Hassler, Uta, „Ruinen und Rekonstruktionen“. Konservatorische Konzepte des 20. Jahrhunderts und Architekturkritik heute, in: Winfried Nerdinger (ed.), *Geschichte der Rekonstruktion. Konstruktion der Geschichte*, München 2010, s. 178–189.
- Hearn, Millard Fillmore (ed.), *The Architectural Theory of Viollet-le-Duc. Reading and Commentary*, Cambridge, Mass. 1992.
- Heerde, Jeroen Bastiaan van, *Staat und Kunst. Staatliche Kunstförderung 1895 bis 1918*, Wien–Köln–Weimar 1993.
- Held, Jutta – Schneider, Norbert, *Grundzüge der Kunstwissenschaft. Gegenstandsbereiche – Institutionens – Problemfelder*, Köln–Weimar–Wien 2007.

- Hellwig, Karin, *Von der Vita zur Künstlerbiographie*, Berlin 2005.
- Herf, Jeffrey, *Reactionary Modernism. Technology, Culture and Politics in Weimar and the Third Reich*, Cambridge 1984.
- Heyden, Thomas, *Biedermeier als Erzieher. Studien zum Neobiedermeier in Raumkunst und Architektur 1896–1910*, Weimar 1994.
- Hieke, Ursula, *Studien zu Leopold Bauer unter besonderer Berücksichtigung der Entwürfe für eine Österreichisch-Ungarische Bank in Wien*, nepublikovaná disertační práce, Wien 1976.
- Hillier, Bill, *Space is the Machine. A configurational Theory of Architecture*, Cambridge 1996.
- Hölz, Christoph – Hellring, Martina, *Innsbruck sehen. Stadtbilder einst und jetzt*, Innsbruck–Wien–Bozen 2008.
- Houze, Rebecca, From Wiener Kunst im Hause to the Wiener Werkstätte, in: Mark Taylor – Julieanna Preston (eds.), *Intimus. Interior Design Theory Reader*, Chichester 2006, s. 156–161.
- Hwattum, Mari, *Gottfried Semper and the Problem of Historicism*, Cambridge 2004.
- Choay, Françoise, *The Modern City: Planning in the 19th Century*, New York 1969.
- Ibelings, Hans, *European Architecture since 1890*, Amsterdam 2011.
- Jacques, Annie, The Programmes of the Architectural Section of the Ecole des Beaux-Arts, 1819–1914, in: Robin Middleton (ed.), *The Beaux-Arts and Nineteenth-Century French Architecture*, London 1982, s. 59–65.

- Jarzombek, Mark, *The Discourse of a Bourgeois Utopia, 1904–1908, and the Founding of the Werkbund*, in: Françoise Forster-Hahn (ed.), *Imagining Modern German Culture: 1889–1910*, Washington 1996, s. 127–143.
- Johnston, William M., *Österreichische Kultur- und Geistesgeschichte. Gesellschaft und Ideen im Donauraum 1848 bis 1938*, Wien–Köln–Weimar 2006.
- Jormakka, Kari, *Heimlich Manoeuvres. Ritual in Architectural Form*, Weimar 1995.
- Kelly, Alfred, *The Descent of Darwin. The Popularisation of Darwinism in Germany, 1860–1914*, Chapel Hill 1981.
- Kemp, Wolfgang, *Architektur analysieren. Eine Einführung in acht Kapiteln*, München 2009.
- Kostof, Spiro, *The City Shaped. Urban Patterns and Meanings Through History*, London 2001.
- Koyré, Alexandre, *Newtonian Studies*, London 1965.
- Krawietz, Georg, *Peter Behrens im Dritten Reich*, Weimar 1995.
- Krieger, Verena, *Kunstgeschichte und Gegenwartskunst: vom Nutzen und Nachteil der Zeitgenossenschaft*, Köln–Weimar–Wien 2008, s. 5–25.
- Kristan, Markus, *Der Nachlass des Architekten Leopold Bauer in der Albertina*, *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* LI, 1996, s. 160–166.
- Kristan, Markus, *Österreichisch-ungarische Bank*, in: *Das ungebaute Wien 1800–2000. Projekte für die Metropole*, Wien 1999, s. 204–211.
- Kristan, Markus, *Hubert Gessner. Architekt zwischen Kaiserreich und Sozialdemokratie, 1871–1943*, Wien 2011.

- Kruft, Hanno-Walter, *Geschichte der Architekturtheorie*, München 1991.
- Lampugnani, Vittorio Magnago, Die entnazifizierte Baugeschichte. Architektur im nationalsozialistischen Deutschland und im faschistischen Italien, in: Týž, *Architektur als Kultur. Die Ideen und die Formen*, Köln 1986, s. 229–257.
- Lampugnani, Vittorio Magnano, Die Moderne und die Architektur. Versuch einer entzauberten Begutachtung und kritischen Revision, in: Sylvia Claus – Michael Gnehm (eds.), *Architektur weiterdenken. Werner Oechslin zum 60. Geburtstag*, Zürich 2004, s. 359–380.
- Lampugnani, Vittorio Magnago, *Die Stadt im 20. Jahrhundert. Visionen, Entwürfe, Gebautes*, Berlin 2011.
- Laudel, Heidrun, *Gottfried Semper. Architektur und Stil*, Dresden 1991.
- Laudel, Heidrun, Im Spannungsfeld zwischen Tradition und Neuschaffen. Fritz Schumachers Dresdner Jahre, in: Hartmut Frank (ed.), *Fritz Schumacher. Reformkultur und Moderne*, Stuttgart 1994, s. 67–89.
- Long, Christopher, *Josef Frank. Life and Work*, Chicago–London 2002.
- Long, Christopher, Wiener Wohnkultur: Interior Design in Vienna, 1910–1930, in: Mark Taylor – Julieanna Preston (eds.), *Intimus. Interior Design Theory Reader*, Chichester 2006, s. 187–193.
- Mallgrave, Harry Francis (ed.), *Otto Wagner, Reflections on the Raiment of Modernity*, Santa Monica, Calif. 1993.
- Mallgrave, Harry Francis, *Gottfried Semper, Architect of the Nineteenth Century*, New Haven–London 1996.
- Mallgrave, Harry Francis, *Modern Architectural Theory. A Historical Survey, 1673–1968*, Cambridge, Mass.–New York 2009.

- Middleton, Robin (ed.), *The Beaux-Arts and Nineteenth-Century French Architecture*, London 1982.
- Moebius, Friedrich (ed.), *Stil und Epoche. Periodisierungsfragen*, Dresden 1989.
- Moravánszky, Ákos, *Die Architektur der Donaumonarchie, 1867–1918*, Budapest 1988.
- Moravánszky, Ákos, *Erneuerung der Baukunst*, Salzburg–Wien 1988.
- Moravánszky, Ákos, *Competing Visions. Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867–1918*, Cambridge, Mass.–London 1998.
- Moxey, Keith, *The Practice of Theory. Poststructuralism, Cultural Politics, and Art History*, Ithaca–London 1994.
- Muthesius, Stefan, *Das englische Vorbild. Eine Studie zu den deutschen Reformbewegungen in Architektur, Wohnbau und Kunstgewerbe im späteren 19. Jahrhundert*, München 1974.
- Muthesius, Stefan, *The Poetic Home. Designing the 19th-Century Domestic Interior*, New York 2009.
- Nagel, Alexander – Wood, Christopher, *Anachronic Renaissance*, New York 2010.
- Nerdinger, Winfried, *Der Architekt Walter Gropius*, Berlin 1985.
- Nerdinger, Winfried, *Theodor Fischer. Architekt und Städtebauer, 1862–1938*, Berlin 1988.
- Nerdinger, Winfried – Mai, Ekkehard (eds.), *Wilhelm Kreis. Architekt zwischen Kaiserreich und Demokratie, 1873–1955*, München 1994.

- Nerdinger, Winfried – Oechslin, Werner (eds.), *Gottfried Semper, 1803–1879. Architektur und Wissenschaft*, München–Zürich 2003.
- Oechslin, Werner, *Stilhülse und Kern. Otto Wagner, Adolf Loos und der evolutionäre Weg zur modernen Architektur*, Zürich 1994.
- Oechslin, Werner, *Moderne entwerfen. Architektur und Kulturgeschichte*, Köln
- Pearson, Michael Parker – Richards, Colin, *Architecture and Order. Approaches to Social Space*, London–New York 1994.
- Pehnt, Wolfgang, *Deutsche Architektur seit 1900*, Ludwigsburg–München 2005.
- Pfabigan, Alfred (ed.), *Ornament und Askese. Im Zeitgeist des Wien der Jahrhundertwende*, Wien 1988.
- Pirchan, Emil, *Otto Wagner. Der große Baukünstler*, Wien 1956.
- Posener, Julius, *Berlin auf dem Wege zu einer neuen Architektur. Das Zeitalter Wilhelm II.*, München 1979.
- Powers, Alan, *Britain. Modern Architectures in History*, London 2007.
- Pozzetto, Marco, *Die Schule Otto Wagners 1894–1912*, Wien–München 1980.
- Prelovšek, Damjan, *Josef Plečnik*, Salzburg–Wien 1992.
- Prokop, Ursula, *Wien. Aufbruch zur Metropole. Geschäfts- und Wohnhäuser der Innenstadt 1910–1914*, Wien–Köln–Weimar 1994.
- Prokop, Ursula, *Rudolf Perco, 1884–1942. Von der Architektur des Roten Wien zur NS-Megalomanie*, Wien–Köln–Weimar 2001.
- Reinle, Adolf, *Zeichensprache der Architektur. Symbol, Darstellung und Brauch in der Baukunst des Mittelalters und der Neuzeit*, Zürich–München 1984.
- Rice, Charles, *The Emergence of the Interior. Architecture, Modernity, Domesticity*, London 2007.

- Rosenberg, Jacob, *On Quality in Art. Criteria of Excellence, Past and Present*, London 1967.
- Roth, Fedor, *Hermann Muthesius und die Idee der harmonischen Kultur. Kultur als Einheit des künstlerischen Stils in allen Lebensäußerungen eines Volkes*, Berlin 2001.
- Rübel, Dietmar – Wagner, Monika – Wolff, Vera (eds.), *Materialästhetik. Quellentexte zu Kunst, Design und Architektur*, Berlin 2005.
- Ruppert, Wolfgang, *Der moderne Künstler. Zur Sozial- und Kulturgeschichte der kreativen Individualität in der kulturellen Moderne im 19. und frühen 20. Jahrhundert*, Frankfurt a. M. 1998.
- Sedlmayr, Hans, *Verlust der Mitte*, Salzburg–Wien 1998.
- Sekler, Eduard F., *Josef Hoffmann. Das architektonische Werk*, Salzburg–Wien 1982.
- Service, Alistair, *Edwardian Architecture. A Handbook to Building Design in Britain 1890–1914*, London 1997.
- Scheidl, Inge, *Schöner Schein und Experiment. Katholischer Kirchenbau im Wien der Jahrhundertwende*, Wien–Köln–Weimar 2003.
- Schmied, Wieland (ed.), *Kunst in Österreich, 20. Jahrhundert*, München–London–New York 2002.
- Schneider, Uwe, *Hermann Muthesius und die Reformdiskussion in der Gartenarchitektur des frühen 20. Jahrhunderts*, Worms 2000.
- Schorske, Carl E., *Fin-de-siècle Vienna. Politics and Culture*, New York 1980.
- Schwanzer, Karl (ed.) – Feuerstein, Günther (red.), *Wiener Bauten 1900 bis heute*, Wien 1964.

- Schwarzer, Mitchell, *German Architectural Theory and the Search for Modern Identity*, Cambridge 1995.
- Smith, Bernard, *Modernism's History. A Study in Twentieth-Century Art and Ideas*, New Haven–London 1998.
- Sparke, Penny, *The Modern Interior*, London 2008.
- Stabenow, Jörg, *Architekten wohnen. Ihre Domizile im 20. Jahrhundert*, Berlin 2000.
- Stommer, Rainer, *Hochhaus. Der Beginn in Deutschland*, Marburg 1990.
- Šopák, Pavel, *Obchodní dům Breda & Weinstein. Představy, projekty, realizace*, Opava 1998.
- Šopák, Pavel, Kostel sv. Hedviky v Opavě, *Časopis Slezského muzea XLVIII*, 1999, s. 224–239 a *XLIX*, 2000, s. 258–271.
- Šopák, Pavel, Domov a svět. Poznámky k architektonickému dílu Leopolda Bauera, in: *Češi a Němci dříve a dnes - Tschechen und Deutsche früher und heute*, Opava 2000, s. 11-20.
- Teut, Anna, *Architektur im Dritten Reich*, Frankfurt a. M. 1967.
- Topp, Leslie, *Architecture and Truth in Fin-de-Siècle Vienna*, Cambridge 2004.
- Tournikiotis, Panayotis, *The Historiography of Modern Architecture*, Cambridge, Mass.–London 1999.
- Uhl, Ottokar, *Moderne Architektur in Wien. Von Otto Wagner bis heute*, Wien 1966.
- Veselý, Dalibor, *Architecture in the Age of Divided Representation: The Question of Creativity in the Shadow of Production*. Cambridge, Mass.–London 2004.
- Wagner-Rieger, Renate, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Wien 1970.

- Wagner, Walter, *Die Geschichte der Akademie der bildenden Künste in Wien*, Wien 1967.
- Weissenberg, Robert, *Die Wiener Secession*. Wien–München 1971.
- Weissert, Caecilie (ed.), *Stil in der Kunstgeschichte. Neue Wege der Forschung*, Darmstadt 2009.
- Whyte, Iain Boyd, *Emil Hoppe, Marcel Kammerer, Otto Schönthal. Drei Architekten aus der Meisterschule Otto Wagners*, Berlin 1989.
- Whyte, Iain Boyd, Modernity and architecture, in: Mari Hvattum – Christian Hermansen (eds.), *Tracing Modernity. Manifestations of the Modern in Architecture and the City*, London 2004, s. 42–55.
- Wilson, Colin St. John, *The Other Tradition of Modern Architecture*, London 2007 (první vydání 1995).
- Wood, Paul (ed.), *The Challenge of the Avantgarde*, New Haven–London 1999.
- Zatloukal, Pavel, *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002.

Summary:

Leopold Bauer is a controversial yet remarkably distinctive figure of 20th-century Central European architecture. He was among the first students of Otto Wagner and his initial works represented one of the purest expressions of early Viennese modern art. His earliest work, the Karl Reissig Villa in Brno (1901–1902), was described as the first modern building of the Austrian monarchy. His early book (*Verschiedene Skizzen, Entwürfe und Studien*, 1899) was considered as the most significant theoretical achievement to emerge out of Wagner's school. Later, however, Bauer reassessed his avant-garde stances and adopted the position of the new historicism. The essence of his heresy was a rejection of rationalism and an effort to restore gravity to artistic imagination, which was to protect modern architecture from the tyranny of function and structure.

This study of Leopold Bauer is conceived along two narrative lines; the first, aesthetic line follows the architect's search for a modern form of expression, whereas the second, social line is dedicated to his activities in the field of art. The focused attention devoted here to style corresponds to the significance Bauer himself ascribed to questions of form: It was in their resolution and not in the satisfaction of practical requirements that he saw the essence of the architectural creativity. The main expository problem that follows is the relationship between historicism and modernism in Bauer's designs and architectural thought.

Instead of the expected radical break with tradition, Bauer came to the conclusion that contemporary architecture had to be a compromise between two deciding factors – new living conditions and an inherited method of construction whose continuity he accounted for with reference to the regularity of

psychological perception. Modern architecture, he thought, should take full advantage of the strengths of industrial society and satisfy contemporary social demands; at the same time, however, it should be anchored in the organic tradition of both art and society. A synthesis of the artistic tradition and technological innovations became the foundation of Bauer's evolutionary – rather than revolutionary – conception of modernity.

In opposition to Wagner's realism, Bauer refused to overestimate functional and material factors. For him, both historical reception and the free artistic imagination represented legitimate resources for creating a new poetic language in architecture. The relationship between historical and modern artistic impulses in his work differed according to the character of the task at hand. Whereas he gave residential houses and utilitarian buildings an abstract look and imbued them with a new symbolism, both structurally and functionally, he would not do without historical references in the case of monumental assignments. Nevertheless, he avoided imitating concrete stylistic forms and gave preference to the free evocation of historical models. Bauer used varied aesthetic strategies as formal languages bound up with different social spheres of artistic consumption: much as the rhetorical tradition demanded in the pre-modern period, he chose different styles as expressions of rank or different types of 'expressive character'. A stress on comprehensible symbolic form was joined with an obliging stance toward clients' sentiments. The strategies of historical reception changed in his work, but the joining of traditional symbolism and technological utopianism represented a constant, from his school-day work all the way to his last projects.